

УДК 001.5:340.134

Л. С. Кучанська, канд. юрид. наук

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА — ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК АПРОБАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зміни, які нещодавно були внесені в розділ XII КК “Злочини проти громадського порядку та моральності”, носять суттєвий характер і багато в чому по своїм основним положенням враховують наукові пропозиції, які надавались автором цієї статті.

Ключові слова: апробація, злочини проти громадського порядку, злочини проти моральності, об’єкт злочину, суспільно небезпечні наслідки, розкрадання, заволодіння.

Науковий результат, який отримується при проведенні наукових досліджень, можна, як відомо, поділити на два види: а) теоретико-методологічний (для теоретико-методологічних досліджень), зокрема, концепції, класифікації, закони, методи, та б) інструментальний (для прикладних та емпіричних досліджень), зокрема, спосіб, технологія, методика та ін. При оцінці правових наукових досліджень вважається, що загальнотеоретичні дослідження мають більший теоретико-методологічний характер, в той час як галузеві правові дослідження — більш інструментальні. Але, на нашу думку, такий розподіл має достатньо умовний характер і при аналізі конкретних наукових досліджень цей “розподіл” може змінюватися. Мова йде про випадки, коли наукове дослідження з конкретної галузі права має загальні, в певній мірі концептуальні висновки, що дає змогу пропонувати зміни до галузевого законодавства. Спробуємо показати це на прикладі конкретного наукового дослідження.

Почнемо з достатньо загальних положень. Так, громадський порядок та моральнісні устої суспільства є необхідними складовими функціонування правової держави. Це, в свою чергу, обов’язково потребує правового регулювання сутності цих суспільних явищ та процесів, які там проходять, положеннями практично усіх галузей права. Громадський порядок і моральнісні устої потребують і правової охорони, про що прямо вказується в ч. 3 ст. 34 Конституції України [1, 11]. Для правової охорони вказаних положень використовується і кримінальне право, для якого охоронна функція є одною з основних.

В зв’язку з реалізацією вказаних конституційних положень, в діючому Кримінальному кодексі України (далі КК) виділяється окремий розділ XII, в якому законодавець концентрує суспільно небезпечні діяння, які спрямовані проти громадського порядку та моральності. Саме сукупність цих суспільних відносин і виступає родовим об’єктом кримінально правової охорони.

Для кращого розуміння сутності та ознак злочинів, які знаходяться в цьому розділі, їх потрібно систематизувати, тобто розділити на групи. Для проведення такої систематизації в кримінальному праві використовуються різні критерії (ознаки), які лягають в основу конкретної систематизації. Це може бути: видовий об’єкт злочину, наприклад при систематизації злочинів проти життя та здоров’я в розділі II КК; або ознаки суб’єктивної сторони складу злочину, наприклад — в злочинах

проти власності в розділі VI КК; або ознаки, які характеризують суб'єкта злочину, наприклад, в злочинах проти правосуддя в розділі XVIII і т. і.

В XII розділі “Злочини проти громадського порядку та моральності” традиційно виділяють дві групи злочинів. Це злочини проти громадського порядку і злочини проти моральності. Громадський порядок — це сукупність громадських відносин, які забезпечують спокійні умови життя людей в різних сферах життєдіяльності: суспільно корисної діяльності і відпочинку особи, нормальної діяльності установ і організацій тощо [2, 394]. Суспільна моральність — це погляди та уявлення, які виникають як безпосереднє відображення умов суспільного життя в свідомості людей і вигляді категорій справедливості та несправедливості, добра та зла, честі, совісті, суспільного боргу та ін. [3, 385]. В свою чергу, пропонується злочини проти моральності поділити ще на декілька груп, наприклад, злочини проти моральних принципів та цінностей у сфері духовного і культурного життя (ст. ст. 297, 298, 299 і 300); злочини проти моральності у сфері статевих відносин (ст. ст. 301, 302 і 303); злочини проти основних принципів моральності у сфері морального і фізичного розвитку неповнолітніх (ч. 2 ст. 299, ч. ч. 2 і 3 ст. 300, ч. ч. 2 і 3 ст. 301, ч. 3 ст. 303, ст. 304 КК) [4, 294].

Безумовно, при більш детальному аналізі можна вказати, що така класифікація є в певній мірі умовною, оскільки багато з таких діянь можуть “відразу” посягати на ці обидва видових об'єкти, і, можливо, саме тому законодавець розмістив їх у одному розділі КК. До таких злочинів можна віднести: наругу над могилою, іншим місцем поховання, або над тілом померлого (ст. 297 КК), знищення, руйнування або пошкодження пам'яток культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці (ст. 298 КК), жорстке поводження з тваринами (ст. 299 КК) й ін. [5, 254]. На одному з вказаних злочинів, а саме відповідальність за який передбачена у ст. 297 КК, потрібно зупинитись детальніше.

До березня цього року ця кримінально правова норма виглядала наступним чином:

Стаття 297. Наруга над могилою

Наруга над могилою, іншим місцем поховання, над трупом або урною з прахом покійного, а також викрадання предметів, що знаходяться в місці поховання або на трупі, —

Зараз ця стаття, в яку внесені відповідні зміни, виглядає наступним чином:

Стаття 297. Наруга над могилою, іншим місцем поховання або тілом померлого

1. Наруга над могилою, іншим місцем поховання, над тілом (останками, прахом) померлого або над урною з прахом померлого, а також незаконне заволодіння тілом (останками, прахом) померлого, урною з прахом померлого, предметами, що знаходяться на (в) могилі, і іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого, —

караються штрафом до двохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або арештом на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб або з корисливих чи хуліганських мотивів, або щодо братської могили чи могили Невідомого солдата, або поєднані із застосуванням насильства чи погрозою його застосування, —

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років [6].

Таким чином, якщо порівняти раніше діючий і сучасний зміст цієї статті, то можна сказати, що зміни, які були внесені, торкнулись двох основних моментів. Це так би мови суто спеціальні зміни, які пов'язані з використанням кримінально-

правових понять та термінів, і зміни, які більш пов'язані з соціально-політичними подіями, які зараз відбуваються і які, на думку законодавця, потребують відповідної правової реакції. Ці змістовні зміни відобразились на конструкції тексту закону і зараз ця стаття має 3 частини.

Зупинимось подалі на тих професійних змінах, які були внесені в редакцію, і в першу чергу на тих, які були внесені в основний склад злочину. Одна з них має принциповий характер, бо відображає різні підходи законодавця до правової оцінки однакових дій. Саме в такому визначенні і знаходять своє відображення основні змістовні теоретико-прикладні положення законодавства про кримінальну відповідальність.

Взагалі відповідальність за ці діяння пройшли складний шлях в своєму розвитку. Наприклад, за Укладенням про покарання кримінальні та виправні 1885 р. це діяння розглядалося як злочину проти віри (ст. 234) і було розташовано у главі четвертій “О святотатстве, разрытии могил и ограблении мертвых тел” розділу II “О преступлениях против веры, и о нарушении ограждающих оную постановлений”. В ст. 235 цього Укладення передбачалась відповідальність за “истребление или повреждение надгробных памятников и за наружное повреждение могил, когда сие сделано по злобному против погребенных в сих могилах или против семейств их чувству”. В Укладенні 1903 р. відповідальність передбачалась в ст. 79 і встановлювалась за три форми таких діянь: 1) “похищение или поругание действием умершего, преданного или непреданного земле”; 2) “учинение над умершим оскорбляющего нравственность действия”; 3) “учинение указанных в сей статье деяний по суеверию, неразумию, невежеству или в состоянии опьянения”. Але потім відбулись зміни в кримінальному законодавстві і, наприклад, раніше діючий кодекс 1960 року не виділяв моральність як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони, хоча він і мав декілька кримінально-правових норм, які передбачали відповідальність за посягання на такі суспільні відносини. Нині діючий кодекс після довгої перерви знову, як вже вказувалось, почав виділяти такі злочини, в тому числі і аналізуючий, в окрему групу. Потрібно сказати, що відповідальність за такі і схожі дії передбачається в законодавстві багатьох закордонних країн, хоча криміналізація таких діянь досить неоднорідна.

Але при більш детальному аналізі кримінально-правової норми, яка діяла до березня ц. р., виникали певні питання. Однією з форм вчинення таких діянь було, як вказувалось в диспозиції ст. 297, викрадення предметів, які знаходяться в місці поховання або на трупі. І хоча подібні дії мають місце в суспільному житті, така їх правова оцінка вважалась дискусійною. З цього приводу виказувались різні точки зору (О. І. Бойцова, Н. О. Горб, С. Ф. Денисов, М. С. Матишевський, З. О. Незнамова, С. С. Яценко та ін.). Аналізували і ми цю проблему. З нашої точки зору, ключовим в цій науковій дискусії є спроба відповіді на питання: чи можна предмети, які знаходяться в місці поховання або на трупі, вважати чиею-небудь власністю. В усякому разі, ми постійно наводили аргументи, згідно яких якщо цей злочин віднесений законодавцем до групи злочинів проти моральності, то і використовувати при описанні злочинних діянь термін “розкрадання” не дуже слушно. В усякому разі, ми наполягали на тому, що розглядати як розкрадання можна тільки такі дії, які пов'язані з посяганням на чуже майно. В інших випадках такі дії потребують іншого визначення, і пропонували такі визначення [7, 6].

Саме з урахуванням цих висновків нами і формулювались відповідні пропозиції щодо удосконалення законодавства, які і отримали необхідну законодавчу підтримку.

Завершуючи цю статтю, необхідно сказати, що на прикладі теоретико-прикладного аналізу конкретної правової проблеми можна визнати, що аргументація та внесення необхідних пропозицій щодо подальшого вдосконалення діючого законодавства є необхідною та обов'язковою відзнакою наукових досліджень.

Література

1. Див.: Конституція України (з офіційним тлумаченням Конституційного суду України). — Київ, Інформаційно-правовий центр “Ксилон”, 2008. — 382 с.
2. Див.: Уголовное право Украины: Особенная часть: Учебник / М. И. Бажанов, Ю. В. Баулин, В. И. Борисов и др.; Под ред. М. И. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Таця. — К.: Юринком Интер, 2003. — 672 с.
3. Див., Российское уголовное право: в 2 т. Т. 2. Особенная часть: учеб. / Г. И. Борзенков и др. Под ред. Л. В. Иногамовой-Хегай, В. С. Комиссарова, А. И. Рарога. — М.: Проспект, 2006. — 656 с.
4. Див.: Кримінальне право України. Особлива частина. Підручник для студ. вищ. навч. закл. освіти / М. І. Бажанов, В. Я. Тацій, В. В. Сташис, І. О. Зінченко та ін.; За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Таця. — К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2001. — 496 с.
5. Див.: Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / За заг. редакцією д-ра юрид. наук, проф., заслуж. діяча науки і техніки України Є. Л. Стрельцова. — Х.: Одиссей, 2009. — 496 с.
6. В ред. від 19.03.2009 р. // Голос України. 09.04.2009. № 64.
7. Див.: Кучанська Л. С. Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Одеса, 2007. — 20 с.

Л. С. Кучанская

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

**РЕФОРМИРОВАНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА —
ВАЖНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ АПРОБАЦИИ
НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

РЕЗЮМЕ

На примере внесения конкретных изменений в законодательство об уголовной ответственности показываются возможности апробации результатов научных исследований.

Ключевые слова: апробация, преступления против общественного порядка, преступления против нравственности, объект преступления, общественно опасные последствия, похищение, завладение.